

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Jana Pecherová

Obor: Vychovatelství
3. ročník- prezenční forma

MODERNÍ RODINA A SPOLEČNOST

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Kadlec

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne ..... podpis .....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Tomáši Kadlecovi za jeho podněty a rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytoval při jejím zpracování.

Obsah:

Úvod:	5
1 Rodina, výchova a socializace jako základní pojmy	6
1.1 definice rodiny	6
1.2 historie rodiny	6
1.3 poruchy funkcí rodiny	7
1.3.1 diagnostikování poruch rodiny	9
1.4 typy rodin	10
1.5 antikoncepce a nechtěné těhotenství	11
1.6 rodina a stát	12
1.7 výchova	13
1.7.1 definice výchovy	13
1.7.2 styly výchovy	14
1.7.3 fáze výchovy	15
1.8 socializace	17
1.8.1 primární socializace v rodině	18
1.9 rodinné prostředí	19
1.9.1 rodiče	19
1.9.2 sourozenci	20
1.9.3 prarodiče	21
1.10 škola, vrstevnická skupina a masmédia	21
1.10.1 škola	21
1.10.2 vrstevnická skupina	22
1.10.3 masmédia	23
2 Manželství a rozvod	24
2.1 definice manželství	24
2.2 definice rozvodu	24
2.3 vývoj manželství v České republice	24
2.4 situace po rozvodu	26
2.4.1 opakované manželství	26
2.5 singles	27
3 Současná společnost a rodina	28
3.1 problematika vymezení termínu společnost	28
3.2. moderní společnost	28
3.3 sociální skupina a její znaky	29
3.3.1 třídění sociálních skupin	30
3.4 proměny rodiny od tradiční k moderní rodině	32
4 Vývoj české rodiny	34
4.1 neúplné a jednočlenné rodiny	34
4.2 pokles sňatečnosti a nesezdaná soužití	34
4.3 změny hodnot a reprodukčního chování	35
4.4 pokles stability rodiny	36
4.5 stárnutí populace	37
Závěr:	38
Použitá literatura a prameny:	39

Úvod:

„Všichni dospělí byli dětmi, ale málo kdo si na to pamatuje.“

Antoine de Saint- Exupéry

Má práce se zabývá problematikou moderní rodiny a společnosti jako faktorem, který ovlivňuje a vždy ovlivňoval, její vývoj. Jelikož je téma „rodina“ pole s nepřehledným množstvím informací, zaměřila jsem se i na rodinu českou, abych jej trochu specifikovala..

Rodina je téma, které mě vždy zajímalo. Jak jsem zmínila výše, je k němu nekonečné množství informací z mnoha oborů a to jen dokazuje aktuálnost této problematiky. V současné době se rodině věnuje mnoho prostoru nejen v médiích, ale neustále vychází i mnoho důležitých odborných publikací a výzkumů. Toto téma je aktuální po celém světě, protože instituce rodiny stojí v pozdně moderních společnostech na pokraji dramatických proměn. Já jsem téma pojala převážně z pohledů sociologie, psychologie a pedagogiky, protože téma rodiny, jak už bylo naznačeno výše, je záležitostí multidisciplinární. Důvodem je pochopitelně komplikovanost problematiky a také to, že rodina je fenomén, který musí být analyzován z mnoha úhlů pohledů, jinak by bylo naše poznání krajně omezené.

Cílem mé bakalářské práce je seznámit čtenáře s rodinou jako takovou a to pomocí přiblížením základních pojmů, jako je výchova, poruchy funkcí rodiny, typy rodin, socializace, dále pak s problematikou manželství a rozvodu a vývojem manželství v České republice. Téma společnost se mezi řádky nese takřka celou prací, ale blíže se s ním čtenáře seznámím za pomoci pojmů jako je společnost, moderní společnost a moderní rodina a sociální skupiny. A na závěr čtenáři přiblížím vývoj české rodiny.

1 Rodina, výchova a socializace jako základní pojmy

1.1 definice rodiny

*Obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.*¹

1.2 historie rodiny

Podoba rodiny, jak ji známe dnes se vytvářela velice dlouho. Postupem času se rodina vyčlenila jako „soukromý“ prostor. Její členové měli čím dál větší zájem trávit spolu více času, vztahy mezi nimi se staly intimnější a nově začalo záviset i na jejich kvalitě. Čím více se odděloval soukromý život od života veřejného, tím více začalo záležet na citech a vztazích uvnitř rodiny.²

Založit rodinu a rozhodnout o její velikosti a způsobu rodinného soužití nebylo až do 19. století věcí individuální volby. U starých Řeků se nové rodiny zakládaly kvůli státu a kvůli zájmům orientačních rodin, ze kterých manželé pocházeli. Ve středověku bylo potřeba mít k založení rodiny souhlas vrchnosti. A historicky donedávna bylo založení rodiny i smlouvou s vyšší mocí, jak vyjadřuje křesťanství: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.

Z podřízenosti člověka Bohu se vymanila renesance. Romantismus v reakci na osvícenství zdůraznil jako důležitou hodnotu cit. A lidé 20. století začali brát osud do svých rukou. Řídili se tím co cítili a preferovali. Dalšími významnými činiteli 20. století, které formovali podobu rodiny, bylo rozšíření antikoncepčních přípravků a masivní vstup žen na trh práce. Tím se ženy

---

¹ Maříková, H. et al. *Velký sociologický slovník. II. svazek, P/Ž*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1996. 80-7184-310-5 str. 940

² Srov. de Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1999. 80-7178-249-1 str. 10-11

vymanili z podřízenosti mužů, na kterém byl založen model tradiční patriarchální rodiny.³

1.3 poruchy funkcí rodiny

V současné době rozlišujeme hned několik základních funkcí rodiny a to:

- biologicko-reprodukční (plození zdravých dětí)
- ekonomicko-zabezpečovací (hmotné zabezpečení rodiny)
- emocionální (dodávání pocitu jistoty a bezpečí)
- socializačně výchovnou (výchova dětí, jejich začlenění do společnosti)

Za naprosto neoddělitelnou od rodiny považujeme funkci socializačně výchovnou.

My se budeme blíže zabývat poruchami těchto funkcí.

O tzv. poruchách funkcí rodiny mluvíme tehdy, pokud některá, několik nebo všechny z těchto funkcí nejsou plněny.

Porucha biologicko-reprodukční funkce

O této poruše mluvíme v tom případě, když se do rodiny děti z různých důvodů nerodí nebo se rodí nějak poškozené. Zvláštní problém je nezodpovědné rození dětí do nekvalitních životních podmínek. Nebo narození dítěte rodičům, kteří se ze zdravotních důvodů nemohou o děti starat.

Neschopnost mít nebo porodit dítě je v současné době hlavně předmětem zájmu medicíny. Ale vědomé odmítání založení rodiny už souvisí s celou řadou jiných aspektů, např. hospodářskou situací atd.

Tato funkce má tedy velice blízko k funkci ekonomicko-zabezpečovací.

Trochu jiný problém tvoří narození více či méně postiženého jedince. Tímto okruhem poruch se zabývá celá řada jiných vědních disciplín, od oblasti sociální péče, přes speciální pedagogiku, psychologii, až po lékařské disciplíny. Postižení dítěte nebo jiného člena rodiny s sebou přináší velkou spoustu komplikací jak pro jednotlivé členy rodiny, tak i pro celkové fungování rodiny.

---

³ Srov. Matoušek, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: PORTÁL, 2008. 978-80-7367-502-8 str. 181

Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce

Počátek selhání této funkce spočívá v tom, že se rodiče nechtějí nebo nemohou zapojit do výrobního procesu společnosti. A tak nemohou zajistit dostatek prostředků důležitých k životu pro sebe ani pro svou rodinu. V tomto případě je zřetelná pomoc rodině státem a její závislost na společenském systému.

Zvláštní okruh tvoří rodiny s více dětmi, kdy je nízký nebo dokonce velmi nízký příjem na každého člena rodiny a tím tedy i nízké ekonomické zabezpečení.

Ale ekonomicko-zabezpečovací funkce se netýká jen materiální stránky, ale i stránky sociální, právní, sociální jistoty rodiny, její trvalosti atp. To vše se dále váže na funkci emocionální.

Porucha emocionální funkce

Tato funkce je pro stabilitu rodiny velice významná a jakákoli její porucha proto zasahuje všechny ostatní aspekty života rodiny i její vztah ke společnosti. Zdrojem nebo i průvodním jevem většiny rodinných poruch jsou poruchy emocionality. Proto je pro bližší pochopení a poznání tohoto problému nutná spolupráce s psychologii ale i psychiatrií.

Dítě je o klidnou, rodinnou atmosféru připraveno např. z důvodu rozvodu rodičů, nedostatečným zájmem rodičů o ně, ale i týráním, zneužíváním atd. Dítě pak ztrácí pocit citového zázemí, jistoty a bezpečí. Porucha emocionality ale narušuje i jinou z funkcí a to funkci biologicko-reprodukční.

Porucha socializačně-výchovné funkce

Tato funkce je nejdůležitější ve vztahu k dítěti. Příčiny této poruchy můžeme rozdělit na objektivní, subjektivní a na vůli závislé. Jinak tedy na rodiče kteří se nemohou, nechtějí nebo nedovedou o dítě postarat.

a) rodiče, kteří se nemohou starat o dítě

V tomto případě můžeme hledat možné důvody v přírodních katastrofách, válkách, hladomoru, nezaměstnanosti, invalidity, nemoci nebo smrti jednoho z rodičů atp. Všechny tyto případy nedostatku péče jsou ale většinou provázeny zájmem o dítě. Například vytoužené dítě slepých rodičů.

b) rodiče, kteří se nedovedou starat o dítě

Podstatu tohoto problému musíme hledat hlavně v rodičích samých, ale také v rodinném systému jako takovém. Příčiny mohou být v nezralých nebo mladých rodičích, v neschopnosti vyrovnat se se zvláštními událostmi jako jsou např. narození dítěte do manželství, dítě s postižením, rozvod atp. Nebo také situace, kdy rodiče nepřijímají základní společenské normy. Zájem o dítě může být různý- nadměrný, formální, ale i nezájem.

c) rodiče, kteří se nechtějí starat o dítě

Příčinou je porucha osobnosti rodičů, jako je například neschopnost plnit rodičovské role, disharmonická osobnost rodiče/rodičů, psychopatie, maladaptace atd. Zájem o dítě je minimální nebo žádný. Nezájem o dítě může přejít až do situace, kdy je vývoj dítěte ohrožován a poškozován a dítě musí být z rodiny odejmuto. Dítěti, které ztratilo svou biologickou rodinu, je třeba najít rodinu náhradní. Tu může získat buď osvojením, pěstounskou péčí nebo umístěním do dětského domova rodinného typu, do rodiny v dětské vesničce atd.⁴

1.3.1 diagnostikování poruch rodiny

Základem všech diagnóz, tedy i diagnózy poruch rodiny, je co nejlepší anamnéza a získání všech dostupných subjektivních a objektivních dat. Pro určení poruchy rodiny je třeba najít její příčinu. Její řešení by mělo být klíčem k nápravě a odstranění problému. Je také třeba počítat s tím, že na jednom z projevů poruch sociálního života má podíl hned několik různých vlivů.

Ale také samozřejmě platí, že jeden a ten samý vliv nebo příčina, se může projevat i u ostatních poruch rodiny. Zde také platí promítnutí do všech oblastí života jedince a to do oblasti tělesné, duševní a společenské.⁵

---

⁴ Srov. Synovský, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: AVICENUM ZDRAVOTNICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1986. 08-040-86 str. 13-22

⁵ Srov. Synovský, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: AVICENUM ZDRAVOTNICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1986. 08-040-86 str. 23

1.4 typy rodin

Podle funkčnosti:

1. rodina funkční

- plní všechny své funkce, všichni členové se vzájemně respektují a spolupracují, je zajištěn dobrý vývoj dítěte

2. rodina problémová

- rodina, ve které se vyskytují závažnější problémy a poruchy některých nebo všech funkcí (nedostatek peněz, chování rodičů..)
- zdravý vývoj není narušen, rodina se nerozpadá, může vyřešit svůj problém sama nebo je potřeba jednorázový zásah zvnějšku (poradna, sociální dávky, návštěva psychologa)
- krizi může způsobit i problémové dítě

3. dysfunkční rodina

- rodina, ve které jsou všechny nebo některé funkce vážně narušeny, vývoj dítěte je vážně ohrožen a narušen a rodina není schopna tento problém řešit sama
- k vyřešení je potřeba zásadních zásahů z vnějšího prostředí- rodina ztratila samo-ozdravné mechanismy
- příkladem jsou rodiny s dysfunkčním rodičem (alkoholik..), rodina kdy je jeden z rodičů nezralý nebo asociální (dává špatný příklad- zloděj, nevěrný, příživník..), rodiny s psychopatickými rysy (pedofil, zneužívání, násilnické sklony..)

4. afunkční rodina

- rodina, která ztratila své funkce a neplní své úkoly, vývoj dítěte je zásadně ohrožen- narušen je jak morální, tak existenční vývoj
- jakýkoliv zásah z vnějšku je bezpředmětný
- jediným řešením je odejmutí dítěte rodině
- děti jsou náchylné k prostituci, alkoholu, drogám atp. a nejsou žádné předpoklady nápravy

Podle úplnosti:

1. úplná

- oba rodiče + dítě/ děti

2. neúplná

- jeden rodič + dítě/ děti

3. doplněná

- rodič + nový partner + dítě/ děti

Podle původu:

1. orientační (výchozí)

- rodina , do které se dítě narodí

2. reprodukční (prokreační)

- rodina, kterou člověk založí

Podle velikosti:

1. nukleární

- společné soužití dvou generací- rodiče + děti
- v současné době velmi rozšířený způsob rodinného soužití

2. rozšířená

- soužití více generací pod jednou střechou- prarodiče + rodiče + děti
- dnes se vyskytující jen zřídka

Podle vztahů mezi členy:

1. biologická rodina

- rodiče a jejich biologické děti

2. manželská rodina

- rodina, která vznikla na základě uzavření manželství

1.5 antikoncepce a nechtěné těhotenství

Pro většinu mladých lidí je samozřejmostí sexuální soužití. Poměrně výjimeční jsou ti lidé, kteří zahajují svůj sexuální život až po uzavření manželství. Většinou se jedná o věřící.

Umělé potraty u nás byly zavedeny v době, kdy ještě nebyla natolik rozšířená antikoncepce, jak tomu bylo v západoevropských zemích. Na přílišném počtu interrupcí se určitě podílel i fakt, že se ve společnosti ani na veřejnosti nediskutovalo o jejím negativním dopadu. A to jak v oblasti psychické tak i v oblasti fyzické. Pro mnohé partnery se tak interrupce stala antikoncepcí.

Situace se výrazně změnila po roce 1989, kdy potratovost začala klesat. Chování změnily hlavně mladší ženy, které začaly používat hormonální antikoncepci.

Je potvrzeno, že častěji se brání nechtěnému početí vzdělanější lidé. Na používání antikoncepce má také vliv to, jestli spolu partneři bydlí. Tito lidé mají totiž, pokud nic jiného, vyřešené bytové podmínky a případné těhotenství by pro ně nebylo natolik komplikované.⁶

To, že se člověk snaží kontrolovat svou plodnost, je jedna z jeho největších vzpour proti přírodě. Před vynalezením moderní antikoncepce ale můžeme rozlišit čtyři hlavní způsoby regulování plodnosti. První dva jsou individuální. Tedy omezování počtu manželských souloží a umělé přerušení těhotenství. Poslední dva jsou sociální. Ty spočívají v oddalování věku sňatku (a tedy přístupu k legitimnímu sexu) a v regulaci manželského a pomanželského sexu sociálními normami.⁷

1.6 rodina a stát

Od konce 19. století zasahuje do moderní rodiny stát hned několika způsoby. V této době se věda a právo spojují k ochraně dětí a pomáhají rodičům s péčí o ně. Vliv státu má posílit vztah mezi matkou a dítětem, minimalizovat počet odložených dětí a odstranit nepříznivé následky umístění dítěte ke kojné. Stát se především snaží vrátit dítě zpět do rodiny, hlavně matce.

---

⁶ Srov. Fialová, L. Hamplová, H. Kučera, M. Vymětalová, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2000. 80-85850-87-7 str. 94-95

⁷ Srov. Možný, I. *Rodina a společnost* 2. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X Str. 150-151

V současné době také upravuje soukromou sféru několika opatřeními:

- právo- zákon o antikoncepci a interrupci, o rozvodu a o rodičovských právech;
- ekonomika- systém sociálního zabezpečení, důchody, daně, podpora spoření, dále dávkami, jako je např. příspěvek svobodnému rodiči;
- instituce- podporuje požadavek rodin na brzké zařazení do školní docházky v mateřské škole, a tím vychází vstříc emancipaci matek.

Stát také pomáhá minimalizovat závislost rodin na pomoci příbuzných a sousedů, ženy na muži a děti na rodičích.⁸

1.7 výchova

S výchovou se setkáváme v lidské společnosti už od nepaměti. Ale jak se lidská společnost vyvíjela, měnily se i její formy, metody, cíle i obsah. To vše v závislosti na podmínkách, ve kterých se uskutečňovala. Vznik výchovy můžeme vysvětlit okolnostmi psychologickými, biologickými, ale především sociálními. Biologové dokazují, že soustavná péče o potomky je vlastní mnoha živočišným druhům. Psychologové poukazují na důležitý moment nápodoby chování při formování osobnosti a sociologové zase na sociální okolnosti, jako je kolektivní pracovní proces, sociální komunikace a život v organizované společnosti.

To vše si přímo vynucuje důkladnou a dlouhodobou přípravu člověka, jako člena odpovídající společnosti. Tato příprava se postupně institucionalizovala a specializovala. Vznikly školy a další výchovná zařízení, kde působí profesionální vychovatelé a učitelé.⁹

1.7.1 definice výchovy

Proces, v němž společnost (jednotlivci, skupina a instituce) v souladu se svými reprodukčními potřebami, zájmy a cíli působí na jednotlivce a utváří tak individuální předpoklady k zastávání společenských pozic a rolí u další

---

⁸ Srov. de Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1999. 80-7178-249-1 str. 36-37

⁹ Srov. Jůva, V. Jůva, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. 4. rozšířené vyd. Brno: PAIDO, 1997. 80-85931-43-5 str. 7

*generace a její předpoklady k využití a rozvinutí hodnot dané kultury. [...] Zahrnuje péči o tělesný a duševní rozvoj člověka, předávání a získávání poznatků, dovedností a praktických návyků, osvojování morálky celých vzorců chování, utváření hodnotových orientací, ale i rozvoj potřeb a zájmů, které člověka motivují k aktivitě.*¹⁰

1.7.2 styly výchovy

Většina vědců se shoduje na tom, že výchova, která je založena na formě odměn je efektivnější, než výchova založena na trestech.¹¹

Výchovné styly podle Lewina:

Autokratické (autoritativní, dominantní) řízení

- rodič rozkazuje, trestá, hrozí, málo respektuje potřeby a přání dítěte, poskytuje málo samostatnosti a iniciativy

Slabé řízení (liberální výchova)

- rodič řídí dítě málo nebo vůbec
- neklade přímé požadavky
- pokud požadavek vysloví, nekontroluje ho a nepožaduje jeho plnění

Sociálně integrační řízení (integrační, demokratická výchova)

- rodič udílí méně příkazů, podporuje iniciativu, působí příkladem než tresty a zákazy, diskutuje s dítětem o společné práci
- důležitým prostředkem je podávání návrhů
- dítě má na výběr mezi možnostmi řešení problémů
- rodič má porozumění pro dítě a jeho individualitu

Každý z těchto stylů výchovy vytváří u dětí jiný způsob chování. Autokratické vedení přivádí děti k napětí, dráždivosti a agresivitě k ostatním členům skupiny. Děti jsou silně závislé na pochvale a snaží se upoutat pozornost dospělého.

Sociálně integrační způsob zvyšuje pracovní výsledky, zlepšuje chování a kázeň dětí, rozvíjí iniciativu atd. Ale samozřejmě to neznamená, že při tomto

---

¹⁰ Maříková, H. et al. *Velký sociologický slovník. II. svazek, P/Ž*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1996. 80-7184-310-5 str. 1402

¹¹ Srov. Čáp, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1993. 80-7066-534-3 str.315

výchovném stylu jsou všechny děti hned hodné. Důležité je, že se tímto výchovným stylem zmenšuje jejich vzdor proti rodičům, lépe se rozvíjí skupinová práce a jsou ochotny jednat podle rozumových požadavků.

Tento styl výchovy se všeobecně považuje za neoptimálnější, ale přitom ho někteří považují spíše za styl liberální. Proto nestačí označení názvem, ale důležité je jeho upřesnění.¹²

1.7.3 fáze výchovy

Pelikán poukazuje na čtyři základní fáze výchovného procesu:

*První fází bychom mohli nazvat **fází situační**.*

[...] Chovanec se dostává během svého života do řady zcela konkrétních situací, z nichž některé jsou výchovně regulované. V nich na něho působí zcela konkrétní podmínky dané situace, které analyzuje vnitřně na základě své dosavadní zkušenosti, ovlivněné motivy činnosti, ovlivněné aktuálními potřebami, zájmy, trendy osobnosti, aktualizovanými hodnotovými systémy. Navíc zde intervenuje i skutečnost, že dítě v každé situaci vstupuje do určité role (žáka, dcery, kamaráda, člena sportovního družstva apod.). [...]

*Druhou fází nazýváme pracovní **fází fixační**.*

Při opakování týchž situací, nebo při styku s podmínkami modelově podobnými jako v situaci výchozí, dochází k upevňování postojů a z druhé strany ke vzniku zvyků, jako ustálených reakcí na modelově obdobné situace.

V této fázi ještě nejde o změny v osobnosti člověka, ale o stabilizaci jeho reakcí na obdobné, nebo modelově blízké situace. Občas dochází např. k rozporu mezi chováním jedince v různých prostředích. Ve škole se děti chovají určitým způsobem, ale mimo ni reagují jinak. Jindy zase u určitého vyučujícího jsou velice pozorné, ukázněné, ale u suplujícího učitele, který je navíc nemá na žádný jiný předmět, se mohou chovat zcela odlišně. Příčina je v tom, že vnější chování se adaptuje na určité modelově obdobné podmínky, ale vnitřní stav žáka nemusí zcela tomuto jednání odpovídat. [...]

*Třetí fází bychom mohli nazvat **fází generalizační**.*

---

¹² Srov. Čáp, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1993. 80-7066-534-3 str. 332-333

V této fázi již dochází k vytváření zobecněných myšlenkových modelů situací v psychice jedince. Zde již nejde jen o opakování týchž typů situací, ale zobecnění může být ovlivněno dalšími faktory. [...] Hovoříme-li při této příležitosti o vytváření zobecněných myšlenkových modelů situací, nemáme již na mysli pouze situace vnějšně podobné, jako tomu bylo u předcházející fáze, ale spíše **situace vnějšně rozdílné**, avšak blízké si **vnitřním zaměřením situace**. Tak např. **humánní a tolerantní vztah k lidem lze vytvářet v situacích vnějšně se velice lišících** (pro děti ve výuce, ve hře, sportovní činnosti, na ulici, v dopravním prostředku apod.), **ale vnitřním zaměřením na mezilidské vztahy si blízkých**. [...]

Právě v této fázi se vytvářejí a současně upevňují **rysy osobnosti**, ze strany jedné a **osobnostní vztahy** (k lidem, k sobě, ke společnosti, k práci, k přírodě) ze strany druhé. Pro tuto fázi je také typický vznik **hodnotových systému osobnosti** spojených zejména s afektivní stránkou osobnosti. To je spojeno se skutečností, že začíná být zasahováno již přímo Jáství člověka, takže ten se výrazně angažovaněji chová ke svému okolí v souladu s vytvořenými osobnostními rysy, vztahy a hodnotovými systémy. Ty jsou součástí preferenčních struktur člověka, kam lze zahrnout nejen klíčové hodnoty orientující člověka v jeho životě, ale preferenční stupnice lidí, s nimiž se stýká, činností, které vykonává, institucí, s nimiž přichází do styku atd.

Konečně poslední fází je **fáze**, kterou nazýváme **osobnostně-integrační**. Tato fáze je našem pojetí nejvyšším stadiem formování osobnosti člověka. Jde vlastně o relativní dokončení utváření autentické, integrované osobnosti. O relativně hovoříme proto, že vývoj fakticky není nikdy završen. Ten začíná zrozením a končí smrtí jedince. [...]

Jestliže pro předcházející fázi byl typický vznik některých klíčových stránek osobnosti- rysů, osobnostních vztahů, hodnotových systémů, **pak pro fázi osobnostně integrační je charakteristická integrace dosavadního vývoje v celistvé, integrované, autentické osobnosti**. Vzniká typ osobnosti lišící se od ostatních **svébytností** svých osobnostních **vlastností**, svým **charakterem** jako souhrnem těchto vlastností, svojí **životní orientovaností**, vnímáním světa a chápáním svého místa v něm, svým **osobním světovým názorem**. [...]

*Dosažení tohoto stádia je důsledkem jak spontánního formování osobnosti člověka, tak výchovných zásahů do tohoto formování, ale především pak se na něm podílí sám jedinec jako **subjekt svého formování**. Čím větší je podíl samotné osobnosti na svém zdokonalování, tím trvalejší jsou integrační vazby mezi jednotlivými částmi jeho psychické struktury.*

*Stejně jako chápeme člověka za **otevřenou, dynamickou bytost**, tak i proces jeho formování není nikdy procesem uzavřeným. Ani dosažení poslední fáze neukončuje vývoj jedince. Jde pouze o **relativní** chápání této fáze jako nejvyšší, protože zpětně ovlivňuje reakce jedince v konkrétních situacích, má vliv na jejich generalizaci, která intervenuje opět při upevňování starších, ale i vzniku nových rysů osobnosti a jejích postojů atd. Celý proces je hluboce provázán a není zdaleka tak jednosměrný, jak by se zdálo, kdybychom fáze chápali staticky.*¹³

1.8 socializace

Pojem socializace můžeme chápat ve třech rovinách, podle společenských věd, které ji zkoumají a to:

- a) psychologie- vznik osobnosti sledujeme ve vzájemném působení se sociálním prostředím, kdy se uskutečňuje strukturální a rozvojový proces
- b) pedagogika- vývoj individuální osobnosti probíhá s pomocí přímých a nepřímých vlivů ostatních členů společnosti
- c) sociologie- vznik potencionálně společenského chování je spojen s procesy zprostředkování a vypořádání se se společenskými hodnotami, vzory chování a normami¹⁴

Socializací prochází každý lidský tvor, má-li se stát sociální a kulturní bytostí. Kontrolní a dohlížecí mechanismy jsou zde vbudovány přímo do podstaty každé kultury. Cílem socializace je zformovat bytost, která se bude i o samotě chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů

---

¹³ Pelikán, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava: AMONIUM SERVIS, 1995. 80-85498-27-8 str. 74-77

¹⁴ Srov. Vašoutová, J. et al. *Kapitoly z pedagogiky*. 1. vyd. Praha: PEDAGOGICKÁ FAKULTA UK V PRAZE, 1998. 80-86039-54-4 str.66

skupiny. Toho lze dosáhnout tehdy, přijme-li jedinec za své (internalizuje-li) nejen vědění, ale též hodnoty, normy a měřítko své kultury.

Socializace utváří způsob jednání a formuluje tendence k reagování v různých situacích. Proto bývá nazývána „druhým, sociokulturním narozením“, neboť teprve díky jí se biologický tvor stává bytostí schopnou chovat se jako člen společnosti.

Pro každou společnost představuje socializace zcela základní problém, a to hned ze dvou důvodů:

a) Bez uspokojivé socializace zůstávají individua neschopna vstupovat do běžných interakcí s druhými členy skupiny. Vznikají sociálně narušení jedinci, kteří nedokáží respektovat normy běžného soužití a zapojovat se do kolektivních akcí.

b) Společnost bez socializace není schopna předat své základní normy a hodnoty následující generaci a rozpadá se.¹⁵

1.8.1 primární socializace v rodině

Socializace v rodině existuje už od dob počátku lidského druhu. Jde o velmi důležitou fázi ve vývoji dítěte. Normy, které se zde upevní, jdou později těžko odstranit a také pokud se v primární socializaci stane chyba, potom se v budoucnosti těžko napравuje. O primární socializaci v rodině hovoříme proto, že rodina má velice zvláštní postavení ve společnosti- politicky i právně. Rodina a manželství je pod zvláštní ochranou státu.¹⁶

Primární socializace se uskutečňuje od ranného dětství v procesu rodinné výchovy a končí uzavřenou individualizací jedince. Zahrnuje období předškolního věku (podle některých autorů do 3 let nebo do 6 let). Cílem je seznámit dítě s kulturními vzorci (tradicemi, zvyky, návyky, mravy, tabu, zákony atd.) a naučit dítě je respektovat a orientovat se v nich. Jejich

---

¹⁵ Srov. Keller, J. *Úvod do sociologie*. 4. rozšířené vyd. Praha: SLON, 2002. 80-86429-39-3 str. 38-39

¹⁶ Srov. Vašoutová, J. et al. *Kapitoly z pedagogiky*. 1. vyd. Praha: PEDAGOGICKÁ FAKULTA UK V PRAZE, 1998. 80-86039-54-4 str. 67

nesplnění je sankcionované. Na primární socializaci pak navazuje škola a později pracovní prostředí, kde se člověk učí novým, pracovním rolím.¹⁷

1.9 rodinné prostředí

Každé dítě se narodí, tedy mělo by se narodit, do rodiny. Ta postupně zprostředkovává dítěti kontakt s okolním světem. Zachycuje nevhodné vlivy vnějšího prostředí, ale s vývojem a dospíváním tato ochranná funkce slábne. Rodina (předpokládejme funkční rodinu) tedy pro dítě vytváří základní podmínky pro jeho vývoj, růst, uspokojuje jeho základní požadavky a potřeby. Vztah mezi dítětem a jeho rodinou není jen jednosměrný. Už tím, že se dítě do rodiny narodí, velmi ovlivní její fungování a běh. Najednou se stane středem pozornosti nejen rodičů, ale i všech ostatních členů rodiny. Později svým charakterem osobnosti a svými projevy ovlivňuje vztah rodiny k němu.¹⁸

1.9.1 rodiče

Charakteristickým znakem je také vytváření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi dítětem a rodiči. Děti lásku přijímají a také ji vracejí. Rodiče zpravidla touží udržet si tento citový vztah, neboť si velmi dobře uvědomují, že tímto je k nim dítě vázáno. V pozadí je představa, že je potomek neopustí, i když jednou založí vlastní rodinu. Dále je tu také naděje, že jednou budou mít vnoučata, kterým odkážou co mají. Nemáme ale na mysli jen majetek, ale především vědomosti, naděje, svůj výchovný styl, životní cíle, životní zkušenosti atd.¹⁹

Pokud mají děti k rodičům vřelý citový vztah, přijímají a i omlouvají jejich chyby a nedostatky, jsou schopny tytéž chyby omluvit i u svých budoucích partnerů, umějí je snášet a vypořádat se s nimi. Sociologové a psychologové

---

¹⁷ Srov. Nekonečný, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: ACADEMIA, 1999. 80-200-0690-7 str. 57

¹⁸ Srov. Plaňava, I. Pilát, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 2002. 80-86598-36-5 str. 177

¹⁹ Srov. Matějček, Z. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 2005. 80-246-1056-6 str. 363

se shodují na tom, že to, jaké je manželství rodičů má vliv na to, jaké bude manželství dětí. Vztah rodičů k sobě navzájem má vliv na celý další vývoj, kvalitu a povahu budoucích citových vztahů dětí. Rodiče svým příkladem a osobností působí po celý život a vývoj dětí. A nejen pozitivně ale i negativně.

20

1.9.2 sourozenci

Většina lidí vyrůstala se sourozenci a má tedy s nimi své vlastní životní zkušenosti. Velmi důležité je sourozenecké pořadí. Je dané, stálé a osudové. Sourozence stejně jako rodiče si nevybíráme, jsme-li starším ze dvou nebo mladším z pěti, budeme takoví už do konce života. Podle kvality rodinných vztahů to může být pro někoho výzva k protestu a zápasu s osudem nebo naopak výzva k adaptaci.

Studií zaměřených na sourozence už byla provedena spousta, výsledky ale nejsou jednoznačné. Můžeme zmínit snad jen to, že u sourozenecky nejstarších dětí lze zachytit větší tendenci k emočním problémům. Důvody nejsou jasné, ale obecně se přijímají dva: při prvním dítěti jsou rodiče málo zkušené a příliš úzkostní a tím pádem se dopouštějí více chyb ve výchově. Druhým důvodem je to, že na starší dítě čeká stres a zvýšené nároky s příchodem mladšího sourozence. Mladší dítě je tohoto ušetřeno.

Ale také se naopak prokazují i některé výhody staršího sourozence: v inteligenčních testech dosahují vyšších výsledků, mají tendence dosáhnout vyššího vzdělání a většího uplatnění v zaměstnání.

Co se týče žárlivosti a rivality, určitá míra je mezi sourozenci normální a přirozená. Žárlivost a rivalita mohou dokonce pozitivně stimulovat kognitivní a sociální vývoj dítěte. Pokud ale překročí svou míru, často se stávají případem pro poradenství. Ale poměrně zřídka rodiče přichází do poradny s tímto problémem jako hlavním, většinou se objeví během šetření jako komplikující a přídatný.²¹

---

²⁰ Srov. Kodýtková, D. *Bud' a nebo v rodinné výchově*. 1. vyd. Praha: STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1977. 14-487-77 str. 79

²¹ Srov. Matějček, Z. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 2005. 80-246-1056-6 str. 367-371

1.9.3 prarodiče

Je typické, že v dědečkovi mívají vnoučata velkou oporu. Je to ochránce před otcovskými tresty, poradce při potížích ve škole, protože on bývá ten, kdo si pamatuje jak se učil, jak zlobil a jak se choval jejich otec nebo matka v podobných situacích. Dědečkův vztah k synovi nebo k dceři, kteří se najednou stali sami rodiči, může být poznamenán vlastními prožitky z minulosti. Ale jejich bezprostřednost není srovnatelná s prožíváním nového rodičovství matky- babičky. Dědeček se těžko bude rozplývat nadšením jak je děťátko krásné a po kom má „očička“. Jeho mužskou záležitostí je fáze pozdější.

Oproti tomu babičky jsou v této „disciplíně“ jedničky. Nikdo jiný se snad nedovede tak upřímně a s láskou rozplývat nad krásou novorozeného vnoučete. Vztah mezi matkou a její těhotnou dcerou dostává novou podobu a kvalitu. Jsou si najednou psychicky mnohem blíže než kdy předtím. Citové souznění matky s dcerou je nejintenzivnější v nejrannějších fázích vývoje dítěte. Babičky svá vnoučata ochraňují a pomáhají jim a tím se osobně angažují na jejich osudu.²²

1.10 škola, vrstevnická skupina a masmédia

1.10.1 škola

Škola klade na dítě od počátku školní docházky nové požadavky. Vyžaduje osvojování si nových způsobů chování, které vyplývají z role žáka. Školní prostředí je pro dítě neosobní, na rozdíl od prostředí rodiny, vyžaduje plnění zadaných úkolů, které v případě nesplnění je zpravidla doprovázeno trestem. Volnost pohybu a projevů je najednou spoutána řádem, jako je sezení v lavicích, zachování klidu při vyučování, hlášení se o slovo apod.

Na počátku školní docházky je důležité naučit dítě hlavně sebeovládání, umění soustředit pozornost, respektování autority učitele, vztahu ke spolužákům, cílevědomé a systematické práci, odpovědnosti za své chování a mnoho dalšího.

---

²² Srov. Matějček, Z. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 2005. 80-246-1056-6 str. 378

Postupně škola přidává mnoho norem, které jsou nezbytné při začleňování se do společnosti. Dítě se musí naučit ovládat své projevy emocí, žít s ostatními jedinci, spolupracovat ve skupině a vystupovat před skupinou, nést následky za porušení pravidel ve skupině, přijímat hodnocení svých výkonů aj. To vše vede k rozšíření sociální zkušenosti a je nezbytné pro život ve skupinách a společenstvích v dospělosti.

Působení školy na žáky má vycházet a směřovat k přijetí obecně závazných hodnot a norem dané společnosti. Plnění tohoto poslání je ale ztíženo několika okolnostmi. Jako nejzávažnější se jeví střet hodnot přenášených z rodiny do prostředí školy. Optimální je, když hodnoty rodiny odpovídají více méně hodnotám společnosti, která je zastupována školou. V opačném případě pro dítě vzniká složitá situace, doprovázena nadměrnou psychickou zátěží.

Škola by v takovém případě alespoň neměla stupňovat tento konflikt vynucováním si svých požadavků chování. Úkolem školy je tento rozpor řešit. To ale neznamená, že ve svých požadavcích poleví nebo od nich ustoupí. Ale dále dbá na dodržování nezbytných hodnot, např. nepřipustí šikanu, vandalismus, agresí apod. A postupně vysvětluje účel těchto hodnot a norem.²³

1.10.2 vrstevnická skupina

Na utváření osobnosti dítěte má vliv nejen styk dospělého s dítětem, ale i skupina vrstevníků. Při hře s jinými dětmi se učí spolupracovat, dávat a přijímat, půjčovat si. Ve skupině mohou být uspokojovány různé potřeby jednotlivce. Například potřeba změny, podnětů a činností a to manipulací s hračkami, střídáním her a činností. Potřeba jistoty při dobrém vztahu s učitelkou- dítě má pocit bezpečí i při nepřítomnosti matky. Potřeba sociálního styku výběrem kamarádů, potřeba výkonu a uznání, když dítě porovnává své výsledky s ostatními a snaží se vyniknout nebo přijímá porážku. K uspokojení různých dalších potřeb je zde dostatek příležitostí.

---

²³ Srov. Výrost, J. Slaměník, I. et al. *Aplikovaná sociální psychologie I.* 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1998. 80-7178-269-6 str. 265-266

Člověk se ve skupině vrstevníků učí jednat s různými lidmi, prosadit svůj názor, přijímat názory ostatních, řešit konflikty, vyrovnávat se s neúspěchem a nespravedlností, bránit se. Skupina ho může uznávat, ale také se mu vysmívat, ironizovat ho a případně ho vyloučit. To jsou velmi důležité životní zkušenosti, které působí na formování jeho osobnosti a připravují ho na život.

Někdy může mít skupina na člověka nežádoucí vliv. A to hlavně tehdy, když jde o skupinu jejíž normy, hodnoty, cíle a požadavky jsou v rozporu se společenskými hledisky. Její členové mohou trvale ovládat a terorizovat druhé a neumožňovat střídání rolí vedoucího a podřízeného. Odolnost člověka velmi závisí na postoji rodičů k dítěti a na dosavadních zkušenostech se stykem s ostatními lidmi a hlavně s vrstevníky.²⁴

1.10.3 masmédia

V současnosti je svět čím dál tím víc ovládán technikou a tím přibývá množství podnětů, které ovlivňují vývoj dítěte. Dnes už opomíjeným výchovným prostředkem je rozhlas. Mnoho jeho pořadů přináší dětem poučení a seznamují je s řadou zajímavostí. Například představitost dobře rozvíjejí pohádky. Děti dnes však spíše sledují televizi. Jsou v ní programy, které děti poučí, navodí pocit pohody, posílí smysl pro spravedlnost a tím mohou pozitivně přispět k výchově.

Ale častěji děti sledují kanály plné násilí, agresivity a ty mohou jejich vývoj poškodit. Dlouholeté sledování násilností v televizi vyvolává u dětí agresivitu a v mladistvém věku to má vliv na výskyt trestné činnosti. Děti nejsou schopny rozlišit skutečnost od smyšlenky a to co vidí berou vážně. Psychologové a psychiatři z celého světa doporučují, že by se dítě nemělo denně dívat na televizi více než 1-2 hodiny. A rodiče by měli dohlédnout, zda nesleduje programy s agresivní tematikou. Nejlépe by udělali, když by televizi sledovali spolu s dítětem a během i po skončení programu si s dítětem o shlédnutém popovídali a usměrnili tím jeho fantazii a představitost.²⁵

---

²⁴ Srov. Čáp, J. Čechová, V. Rozsypalová, M. *Psychologie*. 4. vyd. Praha: NAKLADATELSTVÍ H&H, 2002. 80-7319-015-X str.116-117

²⁵ Srov. Čechová, V. Neklanová, A. Rozsypalová, M. *Speciální psychologie*. 2. vyd. Brno: INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ PRACOVNÍKŮ VE ZDRAVOSTNICTVÍ V BRNĚ, 1997. 80-7013-243-4 str. 52

2 Manželství a rozvod

2.1 definice manželství

Obvykle společensky uznáný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví, o kterém se předpokládá, že se dříve či později stane základem rodiny.

Manželství může mít variantní formy spojení

- 1. jednoho muže a jedné ženy (→ monogamie)*
- 2. jednoho muže a dvou nebo více žen (→ polygamie)*
- 3. jedné ženy s několika muži (→ polyandrie).*

*Jsou to v podstatě 3 základní kulturní vzory manželství, ke kterým se váže specifické uspořádání rodinných vztahů i dalších společenských vztahů.*²⁶

Tato definice se dnes už jeví jako nedostačující, protože manželství, (respektive registrované partnerství) mohou uzavřít i homosexuální páry. U nás sice ještě zákon o adopci dětí homosexuálními páry neexistuje, ale v zahraničí (např. v Dánsku, Norsku, Španělsku, Švédsku atd.) tuto možnost mají a tím mohou plnit i tu část definice o základu rodiny.

2.2 definice rozvodu

*Většinou je chápán jako právní zrušení manželství během života obou partnerů, jemuž předchází jeho reálný rozpad (jestliže k reálnému rozpadu manželství dojde úmrtím jednoho partnera, jde o ovdovění).*²⁷

2.3 vývoj manželství v České republice

Situace na českém sňatkovém trhu se naprosto změnila. Vše začalo v období 90. let. Teoreticky měl být zaznamenán největší nárůst sňatků a

---

²⁶ Maříková, H. et al. *Velký sociologický slovník. I. svazek, A/O*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1996. 80-7184-164-1 str. 590

²⁷ Maříková, H. et al. *Velký sociologický slovník. II. svazek, P/Ž*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1996. 80-7184-310-5 str. 955

porodnosti, protože v čele byl silný populační ročník 70. let (v 70. letech se narodila jako by jedna generace navíc). Ale navzdory tomu se počet uzavřených sňatků začal snižovat. V roce 1991 se uzavřelo 90 953 manželství, to je o 19 000 manželství méně, než předchozí rok. Tento pokles se ještě dal omluvit ohlášeným omezením novomanželských půjček. Avšak v roce 2003 bylo uzavřeno nejméně sňatků od první světové války a to pouhých 48 943. Tyto údaje jen potvrzují hypotézu o odkladu prvního manželství. Odklad prvního sňatku byl způsoben zejména menší potřebou nejmladší generace uzavřít manželství. Největší pokles byl zaznamenán u žen do 24 let a u mužů do 27 let.

Se změnou míry sňatečnosti přišla i změna průměrného věku uzavření prvního manželství. V roce 2000 byl průměrný věk mužů vstupujících do manželství 26,6 let a žen 24,2 let. O pouhé dva roky později, tedy v roce 2002, to bylo u mužů již 29,7 let a u žen 27,2 let. Tímto odkládáním svatby se Česká republika přiblížila hodnotám západní Evropy. Rozpětí průměrného věku se v těchto zemích pohybuje okolo 27 až 29 let u nevěst a u ženichů je to ještě o dva až tři roky více.

Celkový vývoj manželství v 90. letech lze shrnout asi takto:

- odklad prvního manželství
- snížení míry sňatečnosti
- snížení míry opakované sňatečnosti
- nárůst svobodných lidí ve věku do 30 let
- nárůst nesezdaných soužití²⁸

Jedním z cílů manželství je jeho stálost.

Nejvíce manželství se rozvádí po třech až pěti letech trvání sňatku. Potom pravděpodobnost rozvodu klesá. Další, ale už o něco slabší vrchol rozvodovosti přichází po deseti až dvanácti letech. Pro rozvod už je to jakési „poslední zvonění“, potom už platí, že čím déle sňatek trvá, tím pravděpodobně bude trvat i nadále.²⁹

---

²⁸ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní zpráva o rodině 2004. [on line]. [cit. 1. dubna 2010]. Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf str. 23-25

2.4 situace po rozvodu

Muži zůstávají po rozvodu více nezávislí, rozvod je stojí z ekonomického hlediska méně. Psychologické následky jsou ale horší- mužům není téměř nikdy svěřeno dítě/děti do péče. A tím se často, i proti jejich vůli, dětem vzdalují. Matky dostávají dítě do péče v 85% případů, kdežto otcové jen v 10%. Křehkost manželství se promítá do křehkosti vztahů otce s jeho dětmi. Vztah matky a dítěte není stejný jako vztah otce a dítěte. Je mnohem osobnější.

Dnes má dítě po rozvodu větší naději, že bude žít v rodině doplněné. Někteří rodiče po rozvodu raději začínají úplně od nuly a doplněná rodina jim nahrazuje rodinu bývalou. V tomto případě může nový partner rozvedeného rodiče, kterému byly svěřeny děti do péče, adoptovat jeho/její děti, aby pomohl zapomenout na rozpadlé manželství. Jsou i situace, kdy pokud byl nový manžel sám dříve ženatý, může na minulé otcovství zcela zapomenout a věnovat se rodině nové.³⁰

2.4.1 opakované manželství

Opakovaný sňatek následuje velice často krátce po rozvodu. To platí hlavně pro muže. Ženy se do nového manželství tak brzo nehrnou. Pro rozvedené muže je navíc na sňatkovém trhu více potencionálních budoucích mladších partnerek, zatím co žena má možnost vybrat si mladšího partnera omezenější.

Stav po rozvodu je velmi stresující, rozvedení muži zůstávají nadále méně šťastní, zatím co ženy jsou nakonec se svým stavem spokojeny. Ačkoli se opakovaná manželství rozvádějí častěji, než manželství první, obě pohlaví je považují vesměs za úspěšnější, než byl sňatek první. Větší spokojenost platí hlavně v oblasti sexuální a ve vztahu v páru, ale na druhou stranu problematictější jsou vztahy rodičů a dětí v opakovaném manželství.³¹

---

²⁹ Srov. Možný, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X str. 223

³⁰ Srov. de Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1999. 80-7178-249-1 str. 115-117

³¹ Srov. Možný, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X str. 224-225

2.5 singles

Singles= nulová reprodukční strategie a celoživotní bezdětnost. Tato nová sociální skupina se objevuje na konci devatenáctého století v bohatých západních společnostech. U nás se pro tuto skupinu ještě neustanovil český název.

Skupinu singles ale není téměř možné statisticky evidovat a je velice obtížné ji sociologicky jednoznačně vymezit. Jádro této skupiny je ale zřetelné- ti kdo žijí sami ve své vlastní jednočlenné domácnosti.

Život současných singlů má několik zvláštních charakteristik. Především ho většina singlů (platí to o něco více pro ženy) nevnímá jako konečný stav, ale jen jako životní fázi. Ta se ovšem stále prodlužuje, až se nakonec stává definitivní.

Bezdětní a neprovdaní se opírají o své dobré příjmy nebo o štědrost sociálního státu. Díky tomu mohou mít vlastní domácnost. Někdy ale své zdroje spojují- v heterosexuálním páru nebo ve společném bydlení (to je charakteristické hlavně pro společné bydlení dvou žen, které může být spojeno přechodným lesbickým vztahem nebo pocitem většího bezpečí a ekonomickou výhodností) anebo ve společném pronájmu bytu nebo domu pro větší skupinu postadolescentů, buď se sexuálními vazbami nebo i bez nich.³²

---

³² Srov. Možný, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X str. 196-199

3 Současná společnost a rodina

3.1 problematika vymezení termínu společnost

Hovoří-li lidé (včetně sociologů) o společnosti, mívají zpravidla na mysli národní stát, ve kterém žijí. [...] Úvahy o společnosti automaticky implikují představu společnosti moderní, se všemi jejími znaky včetně vysokého stupně industrializace, urbanizace, rozvinuté masové komunikace apod. Hovořit o tradičních, či dokonce archaických formách lidského soužití jako o „společnosti“ může být zavádějící. [...]

Společnost ve skutečnosti neexistuje. Vyjádřeno přesněji: společnost existuje, jen pokud se lidé chovají, jako kdyby skutečně existovala. Empiricky se však vyskytují pouze jednotliví lidé se svými zájmy a svým konkrétním jednáním. [...]

Pokud tedy hovoříme o „společnosti“, máme vždy na mysli souhrn individuí jednajících s ohledem na jednání druhých, a to v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálním kontextu, jehož parametry mohou svým jednáním ovlivňovat jen částečně. Termín „společnost“ je jen fiktivní zkratkou pro vyjádření těchto skutečností.³³

3.2. moderní společnost

Určité její rysy dávají za pravdu těm, kdo oslavují modernitu jako dobu emancipace a osvobození člověka, rysy jiné naopak podporují mínění, podle něhož moderní vývoj přináší nebezpečně vysokou míru disciplinace a manipulace s lidmi, s jejich potřebami i s jejich postoji.

[...] moderní společnost vystupuje jako prostředí podporující rozvoj nezávislého vědění v oblasti poznání, stejně tak jako požadavky na sebeurčení v oblasti politiky či uvolnění regulací v oblasti hospodářské činnosti. Moderní společnost odbourává strnulé stavovské přežitky, zrovnoprávňuje ženu v rámci rodiny, méně zámožné vrstvy v rámci politiky a etnické i jiné menšiny v rámci moderního státu. Uvádí v platnost lidská a

---

³³ Keller, J. *Úvod do sociologie*. 4. rozšířené vyd. Praha: SLON, 2002. 80-86429-39-3 str. 10-11

občanská práva a ustanovuje pověřené dohledem nad jejich zachováním.³⁴

3.3 sociální skupina a její znaky

Skupina vzniká z potřeby jedinců realizovat určité cíle, které lépe naplní ve spolupráci s jinými, směřujícími stejným směrem, než jako jedinci s omezenými možnostmi. Tato potřeba nemusí být vždy uvědoměna (např. ve školní třídě, kde potřeba vzdělávat se a připravovat se pro život může být pochopena i nepřímo, zprostředkovaně). Jindy jde o vědomé sdružení s cílem dosažení mety, která je pro řadu jedinců společná (např. vstup do určité dobrovolné organizace apod.).

Skupina umožňuje spojení sil, lepší koordinaci činností, interakce s dalšími jedinci v rámci skupiny. Postupně vytváří skupina svoji skupinovou ideologii (normy, hierarchii hodnot, tradice, společné perspektivy), která ovlivňuje všechny členy skupiny, jejich postoje, ale i sebereflexi atd.³⁵

Nesporné jsou zřejmě tyto znaky:

- *složení skupiny z více než dvou osob*
- *relativní časová soudružnost skupiny, která je v protikladu s náhodným seskupením osob,*
- *vazby mezi členy skupiny, promítající se ve vzniku norem skupiny na základě sblížení hierarchie hodnot jednotlivých členů, vyplývající ze snahy o dosažení společného cíle, společné realizace skupinových potřeb, které nejsou v zásadním rozporu s potřebami jednotlivců a nacházející své promítnutí ve vzniku vnitřních struktur skupiny, v rozdělení rolí mezi členy a utváření různých pozic jedinců, tvořících skupinu,*
- *realizace společných činností.*

Nesporný jev je i vliv skupiny na své členy.³⁶

---

³⁴ Keller, J. *Úvod do sociologie*. 4. rozšířené vyd. Praha: SLON, 2002. 80-86429-39-3 str. 19

³⁵ Pelikán, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava: AMONIUM SERVIS, 1995. 80-85498-27-8 str.137

³⁶ Tamtéž str. 138

3.3.1 třídění sociálních skupin

Podle Pelikána:

a) *Třídění sociálních skupin podle velikosti.*

*Podle velikosti bývají děleny sociální skupiny na malé a velké. **Malou** bývá nazývána ta skupina, která umožňuje všem členům **bezprostřední vzájemný kontakt**. Z tohoto hlediska je malou sociální skupinou např. rodina, třída, parta, oddíl dětské organizace, sportovní družstvo apod. Naproti tomu velká skupina je taková, která neumožňuje pravidelný kontakt, její členové se spolu neznají, protože je často velmi složitě strukturovaná a má velký počet členů. Příkladem může být např. národ, ale i posluchači univerzity, obyvatelé většího města apod. Někdy se pro velké skupiny používá pojmu „společnost“. [...]*

*Výzkumy dále ukazují, že výhodnější je **lichý** počet členů skupiny, protože zejména u menších skupin hrozí nebezpečí rozpadu skupiny na dvojice, je-li počet členů základní skupiny sudý, zatímco lichý počet zvyšuje pravděpodobnost větší soudržnosti skupiny.*

b) *Dalším kritériem dělení skupin je **třídění podle způsobu vzniku skupiny**.*

*Z hlediska tohoto kritéria rozlišujeme skupiny formální a neformální (informální). **Formální skupina** je účelová, má věcné úkoly, vymezenou organizační strukturu a vzniká zpravidla na základě vnějšího zásahu. Takovou formální skupinou je např. vojenský útvar, dílna, nebo jiné pracoviště, ale i školní třída. **Neformální skupina** vzniká naproti tomu zpravidla spontánně a odlišuje se od formální zejména většinou vyšší mírou uspokojení členů i hlubšími emocionálními vazbami mezi nimi. Takovou skupinou je například parta kamarádů, společenství přátel, kteří se pravidelně setkávají za nějakým účelem, mají společný cíl a vykonávají společně určité činnosti zaměřené na realizaci atd.*

Hranice mezi oběma typy nejsou ovšem tak striktní, jak by se na první pohled zdálo. I když rozhodující je forma vzniku, může nabýt formální skupina při dobrém vývoji mnoha rysů neformální skupiny, ale i naopak neformální skupina může v mnoha směrech přejít do podoby blízké skupině formální. [...]

- c) Pro výchovu má nesmírný význam další kritérium, totiž třídění sociálních skupin **podle vztahu jedince k nim.**

Podle tohoto principu lze sociální skupiny dělit na **členské a referenční (vztažné)**. Referenční skupina je skupinou, s níž se jedinec identifikuje bez ohledu na to, zda k ní patří, nebo ne. Naproti tomu členská skupina pro daného jedince je ta, jejímž je skutečným členem a v níž má bezprostřední vztahy s dalšími členy skupiny. [...]

- d) Dalším neméně závažným kritériem pro třídění sociálních skupin je jejich **složení.**

Obyčejně bývá uváděno třídění na skupiny z tohoto hlediska heterogenní a homogenní. Za homogenní považujeme skupinu, která má v podstatě stejnorodé složení členstva, zatím co heterogenita předpokládá naopak různorodost složení skupiny. Nejčastěji jsou oněmi základními prvky, podle nichž usuzujeme na homogenitu, nebo heterogenitu pohlaví členů skupiny, jejich věk, sociální složení, ale můžeme na tyto aspekty usuzovat i podle míry jednoty názorů, postojů apod. [...]

- e) Poslední třídění, které považujeme za zajímavé z hlediska pedagogického využití vlivu skupiny na osobnost žáka, je třídění skupin podle **formy struktury s přihlédnutím k systému řízení skupiny.**

Nejčastěji bývají skupiny tříděny podle tohoto kritéria na skupiny se strukturou demokratickou, autokratickou a liberální. Skupina se strukturou **demokratickou** předpokládá zásadní rovnost všech členů skupiny v jejich právech i povinnostech. Všichni mají právo se podílet na rozhodování o zásadních problémech skupiny. Současně skupina s demokratickou strukturou vyžaduje, aby jedinec respektoval rozhodnutí většiny. Určitý odklon od norem je možný, ale nikoliv na základě rozhodnutí jednotlivce, ale dohody členů skupiny. **Autokratické** struktury jsou typické pro skupinu vedenou jednotlivcem, nebo úzkou vrstvou vedoucích členů skupiny, kteří mají právo rozhodovat o skupině, jsou většinou i nositelem norem a ideologie skupiny. Ve skupinách s podobnou strukturou existuje často velká diference členů. Typické je pro tyto skupiny přísné dodržování norem i cílů, stanovených vedením skupiny.

*Konečně skupiny s **liberální** strukturou (neplést s politickým významem tohoto slova) mívají zpravidla vágní strukturu, nepevné vedení, pokud vůbec existuje, normy jsou spíše nezávazné, jen rámcové a nebývají důsledně dodržovány.*³⁷

3.4 proměny rodiny od tradiční k moderní rodině

Rodina jako instituce se začala nejradikálněji proměňovat od konce první světové války. A to hned ve všech svých základních charakteristikách, tyto změny se zviditelnily až ve druhé polovině dvacátého století. My si přiblížíme některé z nich.

1. Tradiční rodina měla po staletí monopol na legitimní sex. Tento monopol padl a stal se legitimní sex předmanželský.
2. Nové technologie antikoncepce poprvé v historii lidstva oddělili sex od početí. I s legitimizací mimomanželského sexu rodině poměrně dlouho zůstal monopol na legitimizaci plození dětí. Od počátku sedmdesátých let ale prudce stoupá počet nemanželských a tedy i „nelegitimních“ dětí. V tom případě už ale nemůžeme hovořit o monopolu manželství na plození dětí.
3. V tradiční rodině byl výběr partnera v rukou rodičů a to přispívalo ke stabilitě společnosti. Rodiče zpravidla vybírali partnery na základě zachování společenského postavení rodiny a jejího majetku. V demokratické společnosti s individuálním klimatem a hodnotou svobodné volby se postupně a podstatně oslabil vliv rodiny na toto rozhodnutí.
4. Křesťanství pojímalo manželství jako instituci, která je nezrušitelná. Jednou založenou rodinu považovali za doživotní. Potom ale přišlo pojetí manželství jako občanské smlouvy. Manželství bylo chápáno jako právní kontrakt, vypověditelné kteroukoli ze stran. Nastoupil tolik prchavý prvek lásky založené na sexuální přitažlivosti. A začal narůstat počet rozvodů a opakovaných manželství.
5. Škola převzala od rodiny vzdělávání dětí, lékaři a nemocnice převzali péči o nemocné, postižené a staré a rodině se vzdálil námezdně

---

³⁷ Tamtéž, str. 139-142

pracující muž. Rodině zůstala pouze zábava, konzum a pocit bezpečí. Nenahraditelná je vlastně jen v pocitu bezpečí.

6. Hlavním smyslem rodiny byla výchova dětí. Děti se rodilo hodně, ale jejich celkový počet se regulovat vysokou úmrtností. S příchodem antikoncepce v období sedmdesátých let ale začala padat porodnost. A dnes je rodina s jedním dítětem nejčastějším typem rodiny.
7. Od konce padesátých let ženy opouštějí domácnost a kariéra se pro ně stává stejně důležitá jako pro muže.
8. Autoritou už není pouze otec, ale i matka. Funkce jsou jasně rozdělené.³⁸

---

³⁸ Srov. Možný, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X str. 21-23

4 Vývoj české rodiny

Ve všech rozvinutých zemích se podoba rodiny podstatně změnila. Objevují se některé nové trendy v reprodukčním a rodinném chování. Tyto změny se samozřejmě týkají i české rodiny, i když je znát zpoždění oproti evropskému vývoji.

4.1 neúplné a jednočlenné rodiny

Přibývá domácností s jedním dospělým (většinou s matkou) a na ni závislými dětmi a domácností jednotlivců. Podle Sčítání lidu z let 1961-2001, se počet neúplných rodin (jeden rodič + jedno dítě) zdvojnásobil a to z 8 na 14%. Domácnost jednotlivců však vzrostla z 16 na 30%. Tento nárůst je dán tím, že přibylo samostatně bydlících mladých lidí a to zejména mužů.

V neúplných rodinách dnes žije asi 15% obyvatel České republiky a v čele těchto rodin je z 85% žena. Nejčastěji bývá rozvedená, ale přibývá i domácností svobodných matek. Neúplné rodiny také velmi často žijí společně s jinou rodinou, většinou s rodiči. Tímto rodiče pomáhají svým dcerám v ekonomické a často i v bytové tísní. To je výrazem mezigenerační solidarity.³⁹

4.2 pokles sňatečnosti a nesezdaná soužití

Otevření společnosti a ekonomiky po změně režimu v devadesátých letech výrazně ovlivnilo reprodukční strategii mladých žen a dívek, které vstupují a vstupovaly do věku potencionálního mateřství. Zvýšila se hodnota ztracených příležitostí, které přichází s narozením dítěte. Objevila se možnost cestovat, podnikat a zlepšila se dostupnost univerzitního vzdělání. Rozhodnutí uzavřít sňatek a potřeba rodičovství ztratila přitažlivost a mladí lidé je začali odkládat.

Věk prvního sňatku a věk prvorodiček začal stoupat a začal se přibližovat obvyklému věku ve vyspělých zemích. Tento vzestup prvního sňatku probíhal

---

³⁹ Srov. Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X str. 159-160

po celá devadesátá léta a pokračuje i v prvním desetiletí dvacátého prvního století. Začíná stoupat i počet dětí narozených mimo manželství.

Manželství má ale pro Čechy stále velký význam. Výzkumy opakovaně potvrzují, že většina nejmladší generace pokládá za nejsprávnější formu rodiny život v manželství.

Pořadí kroků k založení rodiny a charakter nesezdaného soužití se ale od počátku devadesátých let začíná měnit. Slábne potřeba legitimizovat narození dítěte svatbou. Počet těhotných nevěst klesl za posledních deset let o více než polovinu.

Nesezdané soužití je veřejností přijímáno. Osm z deseti mladých lidí do 30 let si myslí, že je v pořádku, když spolu dva lidé žili, i když neplánují sňatek. Ale více než 80% procent lidí, kteří v nesezdaném soužití žijí, má v úmyslu v budoucnosti sňatek uzavřít.⁴⁰

4.3 změny hodnot a reprodukčního chování

Vysoká porodnost skončila na počátku osmdesátých let minulého století. Od té doby se rodí v České republice čím dál méně dětí. Porodnost prudce klesla po změně režimu, ale od poloviny devadesátých let se zhruba ustálila.

V devadesátých letech se rodí průměrně asi 90 tisíc dětí, oproti obvyklým 140 tisícům. A v polovině desetiletí našeho století porodnost stěží překračuje stotisícovou hranici.

Původně se čekalo, že až děvčátka ze silných ročníků z poloviny sedmdesátých let dospějí do věku potencionálního mateřství, porodnost se opět výrazně zvedne. Ale nic takového se nestalo. V této generaci je stále vysoký podíl bezdětných žen. Pokud má žena první dítě po třicítce, těžko můžeme předpokládat, že jednou založí rodinu se třemi nebo i více dětmi. Nejvýznamněji klesla porodnost mladých matek do dvaceti let a to až na čtvrtinu.

Je také rozdíl mezi reprodukčními plány mužů a žen. Stoupající počet svobodných matek je důkazem toho, že významným důvodem poklesu porodnosti je i upadající zájem mužů o otcovství. A otcovství se jak známo

---

⁴⁰ Srov. Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X str. 261-263

těžce eviduje. Co se děje při rozhodování o rodičovství v páru a nakolik mají na toto rozhodnutí vliv životní strategie matek i otců, nemá česká a nejen česká, sociologie dosud dostatečně prozkoumáno.

Velice významná je ale skutečnost, že na budoucí podobu české populace má vliv vzdělání. Bohužel je to ale negativní vliv. Čím je žena vzdělanější, tím je pravděpodobnější, že bude mít méně dětí. To platí už po několik generací. V dobách, kdy měl vysokoškolské vzdělání jen zlomek žen, to nijak porodnost neovlivňovalo. Ale se stoupající úrovní vzdělání žen tato negativní závislost mezi porodností a vzděláním nabývá na váze.

Druhým důvodem je i to, že prvorodičky stárnou. V roce 2004 překročil průměrný věk prvorodiček 26 let. Ale i tak jsou matky prvního dítěte u nás ve srovnání s prvorodičkami evropskými stále ještě mladé.

Se sociálním postavením matky také souvisí vzrůstající počet narozených dětí mimo manželství. Častěji jsou to děti matek mladších dvaceti let. Zhruba dvě třetiny z nich, jsou děti nemanželské. Naopak u matek mezi 25 a 30 lety je to jen necelá sedmina nemanželských dětí. Nemanželské děti ale nejsou jen dětmi matek svobodných. Každé čtvrté dítě se narodí ženě, která si už manželstvím prošla, převážně bývá rozvedená. Proto 40% dětí v České republice narozených mimo manželství není prvním potomkem své matky.⁴¹

4.4 pokles stability rodiny

S rozpadem tradiční společnosti se začal přesouvat důraz z kapitálu ekonomického na kapitál kulturní, ten má nyní úlohu hlavního nástroje, který rodině zajišťuje sociální vzestup. Manželství se postupně změnilo v občanskou smlouvu a ztratilo svou posvátnost.

Rodina se stále častěji začala rozpadat rozvodem a reorganizovat opakovaným manželstvím. Dnes končí rozvodem 50 procent manželství, jak bývá často propíráno v médiích. Tato informace se velmi podílí na pocitu nejistoty mužů a žen, kteří už do manželského svazku vstoupili.

Ale šance na kvalitní a stabilní rodinu není tak malá, jak se může na první pohled zdát. Do výše zmíněných padesáti procent jsou započítány i

---

⁴¹ Tamtéž str. 266-270

opakované rozvody. Malá část populace se za svůj život rozvede i několikrát a tito jedinci pak celkovou statistiku rozvodovosti zvyšují. Celá jedna pětina z rozvodů není alespoň pro jednoho z partnerů rozvodem prvním. A skoro třetina z uzavřených manželství je alespoň pro jednoho ze snoubenců opakovaným manželstvím. Opakované manželství je obtížnější pro lidi s nižším sociálním statusem, a proto mezi nimi najdeme více rozvedených.

Asi 80% Čechů má za svůj životní cíl založit stabilní rodinu. A stejnému procentu lidí se to také povede, i když ne hned na první pokus.⁴²

4.5 stárnutí populace

Všechny výše uvedené faktory (změny v reprodukčních strategiích, počty narozených dětí, pomalý, ale stálý vzestup rozvodovosti a s ním spojené nejistoty při uzavírání manželství a zakládání rodiny atd.) činí život obtížnější i v bohatnouce společnosti.

Nejnápadnější ale z těchto změn je výrazné stárnutí české populace. Mění se podíl dětí, podíl lidí středního věku v plné ekonomické aktivitě a hlavně podíl starých lidí.

Při zvyšování schopností lékařské vědy je velmi nepravděpodobný masový vzestup úmrtnosti. Můžeme spíše očekávat, že v příštích padesáti letech se u nás bude dožívat vysokého věku více lidí.

Spíše než počítat s tím, že se deficit narozených dětí vyrovná zvýšenou plodností dcer dnešních málo plodných matek, můžeme předpokládat, že se vyrovná přistěhovalcům. Cizinců, tedy obyvatel, kteří se nenarodili české matce, u nás žije asi 300 tisíc. A tvoří asi tři procenta naší české populace. Se stárnutím populace ale nebojuje jen Česká republika, ale i celá Evropa.⁴³

---

⁴² Tamtéž str. 275-277

⁴³ Tamtéž str. 278- 281

Závěr:

Cílem mé bakalářské práce s názvem „Moderní rodina a společnost“ bylo přiblížit čtenáři podobu současné (i české) rodiny a její vývoj. Poznatky, které jsou čtenáři předloženy mají sloužit k určitému základnímu vhledu do otázek rodiny jako sociální instituce s více oborovým rozměrem a přesahem.

Zaujala mě změna reprodukčních strategií současných mladých žen a mužů, s ním spojené snižování porodnosti a stárnutí populace. I tato témata se v současnosti jeví jako velmi závažná. I když se už na veřejnosti několikrát hovořilo o baby boomu a o nedostatku místa v mateřských školách, stále je počet narozených dětí velmi nízký.

Při zpracování práce jsem dospěla k podstatnému závěru a to, že: rodina jako sociální instituce se začíná rozpadat. Sňatek dnes uzavírá stále méně a méně párů. Jak už bylo několikrát zmíněno, rodí se méně dětí a stále častěji mimo manželství. Rozvody a opakovaná manželství se stávají běžnou záležitostí, stejně tak jako neúplné rodiny. A jako neméně závažný je zde aktuální trend singles, který založení rodiny zcela potlačuje.

Použitá literatura a prameny:

Čáp, J. Čechová, V. Rozsypalová, M. *Psychologie*. 4. vyd. Praha: NAKLADATELSTVÍ H&H, 2002. 80-7319-015-X

Čáp, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1993. 80-7066-534-3

Čechová, V. Neklanová, A. Rozsypalová, M. *Speciální psychologie*. 2. vyd. Brno: INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ PRACOVNÍKŮ VE ZDRAVOTNICTVÍ V BRNĚ, 1997. 80-7013-243-4

De Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1999. 80-7178-249-1

Fialová, L. Hamplová, H. Kučera, M. Vymětalová, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2000. 80-85850-87-7

Jůva, V. Jůva, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. 4. rozšířené vydání. Brno: PAIDO, 1997. 80-85931-43-5

Keller, J. *Úvod do sociologie*. 4. rozšířené vyd. Praha: SLON, 2002. 80-86429-39-3

Kodýtková, D. *Bud' a nebo v rodinné výchově*. 1. vyd. Praha: STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1977. 14-487-77

Maříková, H. et al. *Velký sociologický slovník. I. svazek, A/O*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1996. 80-7184-164-1

Maříková, H. et al. *Velký sociologický slovník. II. svazek, P/Ž*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 1996. 80-7184-310-5

Matoušek, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: PORTÁL, 2008. 978-80-7367-502-8

Matějček, Z. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: KAROLINUM, 2005. 80-246-1056-6

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Národní zpráva o rodině 2004*. [on line]. [cit. 1. dubna 2010]. Dostupné z WWW:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>

Možný, I. *Rodina a společnost* 2. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2006. 80-86429-58-X

Nekonečný, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: ACADEMIA, 1999. 80-200-0690-7

Pelikán, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava: AMONIUM SERVIS, 1995. 80-85498-27-8

Plaňava, I. Pilát, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 2002. 80-86598-36-5

Synovský, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: AVICENUM ZDRAVOTNICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1986. 08-040-86

Vašoutová, J. et al. *Kapitoly z pedagogiky*. 1. vyd. Praha: PEDAGOGICKÁ FAKULTA UK V PRAZE, 1998. 80-86039-54-4

Výrost, J. Slaměník, I. et al. *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1998. 80-7178-269-6